

*Корнійчук Ю. Г., здобувач кафедри педагогіки
Житомирського державного університету
імені Івана Франка (м. Житомир)*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА ДО ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ

У статті сформульовано провідні педагогічні умови формування готовності майбутнього офіцера до виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби та подано їх змістовий аналіз. Визначено головні проблеми, які спостерігаються сьогодні в формуванні готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності у військових підрозділах

В статтє сформулированы ведущие педагогические условия формирования готовности будущего офицера к воспитательной деятельности с военнослужащими срочной службы и представлен их содержательный анализ. Определены главные проблемы, наблюдающиеся сегодня в формировании готовности будущего офицера к воспитательной деятельности с военнослужащими срочной службы

In the article the leading pedagogical terms of forming of readiness of future officer are formulated to an educate activity with servicemen of urgent service and they are given semantic analysis. Certainly main problems which are observed today in forming of readiness of future officers to an educate activity in military subdivisions

Актуальність та стан дослідженості проблеми. У Державній національній програмі «Освіта: Україна ХХІ століття», яку затверджено Постановою Кабінету Міністрів України, йдеться про те, що вища освіта (у тому числі і військова) спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, на формування інтелектуального потенціалу нації і всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Стратегічними завданнями реформування вищої освіти є: перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти потреби та можливості особистості у здобутті певного освітнього і кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей; формування мережі вищих навчальних закладів, які за освітніми та кваліфікаційними рівнями задовольняли б інтереси людини і потреби кожного регіону та держави в цілому [1].

У дослідженнях проблем педагогіки вищої військової школи неодноразово розглядалися питання формування готовності майбутніх військових фахівців до виховної діяльності як складової формування цілісного образу особистості офіцера. Йдеться про педагогічні дослідження (М. Видиша, І. Грязнова, В. Зеленого, Д. Іщенка, Д. Коцеруби та ін.), в

яких військові вчені вивчають проблему виховання військових фахівців у процесі їх професійної підготовки та її окремі аспекти [2-5]. У них подано дослідницькі матеріали, теоретичні узагальнення і висновки, які є важливими для осмислення педагогічної сутності проблеми формування готовності майбутніх фахівців військової справи.

Метою статті є визначення провідних педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби.

У психолого-педагогічних дослідженнях підкреслюється, що результативність процесу формування готовності майбутніх військових фахівців залежить від реалізації певних педагогічних умов. На думку науковців В. Балашова, І. Грязнова, І. Радванського, основними з них є:

– розробленість кваліфікаційних вимог (моделі особистості та діяльності) випускника ВВНЗ;

– узгодженість цілей і завдань процесу формування готовності майбутніх військових фахівців у ВВНЗ;

– наявність відповідного наукового, методичного та кадрового забезпечення процесу формування готовності майбутніх військових фахівців до здійснення ними виховної діяльності;

– оптимальне застосування форм і методів виховання майбутніх військових фахівців під час їх професійної підготовки [6-8].

У процесі формування готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності виділяються змістова і процесуальна сторони. Їх єдність стає очевидною лише при досить високому ступеневі абстрагування, який дозволяє вийти за межі тих конкретних обставин, у яких здійснюється виховання.

Головні проблеми, які виділяються сьогодні в формуванні готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності, на основі наукового аналізу психолого-педагогічної літератури виділяються такі:

1. Співвідношення процесів навчання і виховання. У площині нашого дослідження ця проблема трансформується у введення відповідних змін до змісту професійної підготовки військових фахівців, які продукують виховну інформацію і справляють вплив на формування готовності майбутнього офіцера до здійснення ним виховної діяльності у військових підрозділах. Крім того, це співвідношення є двояким: з одного боку, навчальний процес має забезпечити формування системи знань і компетенцій щодо громадянського суспільства і ролі військових фахівців у його розбудові та захисті; з іншого боку, система навчання й виховання у ВВНЗ має забезпечити формування відповідального ставлення курсантів до отримання й засвоєння професійних знань, розвиток інтелектуальної й поведінкової культури майбутнього фахівця.

2. Проблема постановки мети навчально-виховного процесу, яка передбачає очікування певного результату процесу формування готовності до виховної діяльності у вищому військовому навчальному закладі. Європейські освітні документи звертають нас при цьому до цілепокладання в системі освіти, орієнтованого на формування вільної й автономної особистості, яка усвідомлює свої громадянські обов'язки в суспільстві. Формування обов'язку й відповідальності на сьогодні є новими моральними основами спільного суспільного життя.

3. Проблема взаємовідносин і взаємовпливу особистості колективу у формуванні професіонала військової справи. Так, формування особистості майбутнього офіцера у колективі (групи, цілого інституту) передбачає використання у процесі формування готовності до виховної

діяльності співробітництва, участі, діалогу, поваги, колективізму, які впливають на ефективне формування готовності до виховної діяльності майбутнього військового фахівця.

4. Співвідношення формування готовності до виховної діяльності, з одного боку, та моралі й духовності випускника військового навчального закладу – з іншого. Утворений 10-15 років тому моральний вакуум на сьогодні заповнено не найкращими зразками моральності, продукованими через мас-медіа та звичаєву побутову культуру повсякденності, що спирається на прагматичні, технократично-утилітарні, а інколи й відверто антисоціальні ідеали. Курсант військового навчального закладу так само підлягає впливу цих ідеалів, як і будь-який інший студент вищого навчального закладу. Однак у ВВНЗ ситуація ускладнюється тим, що цілепокладання навчально-виховного процесу вимагає орієнтації на ідеали служіння Батьківщині, самопожертви, відданості своєму народові. Тому відбувається певне розмежування між цілями виховного процесу і реальною соціальною ситуацією, в якій перебуває майбутній військовий фахівець під час навчання у ВВНЗ.

5. Проблема соціального середовища та його впливу на формування готовності майбутнього офіцера до здійснення виховної діяльності. Йдеться про те, що процес формування готовності до виховної діяльності стикається з життям в нових соціально-економічних умовах, часто кризових, непередбачуваних, загрозливих. Зміни в соціальному середовищі спричиняють до змін у формуванні суспільної моралі, що впливає й на становлення особистості в процесі навчання у ВВНЗ. Просте протистояння негативному впливу ринкового середовища на формування готовності військового професіонала та його майбутню професійну виховну діяльність не буде ефективним; тому військовий навчальний заклад мусить формувати систему виховання військового фахівця, який є добре обізнаним з умовами соціального середовища і при цьому не поступається своїми духовно-моральними засадами, відстоюючи державні інтереси.

Таким чином, проаналізувавши проблему формування готовності майбутніх

офіцерів до здійснення виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби, ми виокремили низку **педагогічних умов**, які детермінують цей процес і можуть бути перевірені в ході експериментально-педагогічної роботи.

1. Побудова навчально-виховного процесу у ВВНЗ з урахуванням вимог Болонського процесу до професійної готовності фахівця.

Підписання Україною Болонської декларації у 1999 році висунуло на перший план потребу формування у майбутніх фахівців комплексу професійних компетенцій – соціальних, комунікативних, інформаційних тощо [9]. Вважаємо, що знання, вміння й навички у сфері організації виховної діяльності складають основу рівноправної професійної компетенції майбутнього військового фахівця. Проте військова сфера має суттєві обмеження стосовно запровадження базових положень Болонської декларації – щодо вирішення питання про вільне пересування курсантів задля здобуття вищої освіти; щодо прирівнення вітчизняних дипломів про вищу військову освіту до зарубіжних і т.п.

Натомість положення Болонської декларації про введення кредитно-модульної системи підготовки фахівців може бути використане в площині нашого дослідження у тому контексті, що зміст модулів з психолого-педагогічних дисциплін, які вивчаються у ВВНЗ, повинен бути насичений матеріалом, який би забезпечив формування готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності з військовослужбовцями. Тому розроблена нами в викладена нижче технологія формування цієї готовності передбачає змістові зміни з урахуванням вимог кредитно-модульної системи навчання [10]. Погоджуємося з І. Севруком [11], який вважає, що інструментом входження військової системи освіти в Болонський процес є запровадження інноваційних технологій підготовки майбутніх військових фахівців, в тому числі й технологій підготовки до виховної діяльності, які передбачають:

- активну участь курсанта у процесі навчання;
- можливості практичного використання знань у реальних умовах служби;

- надання знань в різноманітних, в тому числі й інтерактивних формах;
- зростання рівня процесуальності навчання.

2. Врахування в процесі військово-професійної підготовки фахівців та формування їх готовності до організації виховної діяльності вимог реформування військової сфери.

У ході професійної підготовки військових фахівців до виховної діяльності у військових підрозділах, на нашу думку, варто враховувати кілька головних факторів, які детермінують реформування військової сфери у контексті досліджуваної нами проблеми, а саме:

1) окреслення сучасного світу як інформаційного суспільства, де відбувається швидке й постійне оновлення соціальної і професійної інформації. Тому головним є не стільки сприйняття й засвоєння інформації, скільки аналітико-синтетичні операції з нею, вміння розв'язувати нові нестандартні ситуації, в тому числі й виховного характеру, вміння бачити закономірності розвитку ситуацій виховного характеру, знаходити взаємозв'язки, бачити проблему цілісно.

2) тлумачення сучасної військової ситуації як інтеграційної, яка вимагає реалізації спільних зусиль усіх військових фахівців та військовослужбовців строкової служби задля досягнення результату. У зв'язку з цим суттєвим є цілісний процес виховання у військових підрозділах, спрямований на досягнення зазначеної спільної мети.

3) в умовах сучасної ситуації, яка окреслюється як загальнокризова, постмодерністська (що характеризується розмитістю аксіологічних пріоритетів і норм), важливим є створення сталої системи цінностей військовослужбовця, що потребує морально-психологічного забезпечення військової служби й відповідної організації виховного процесу з боку професійно підготовлених офіцерів. Відсутність у військовому середовищі загальноприйнятих цінностей та особистісних якостей (патріотизму, дисциплінованості, товариськості, професійної гідності) призводить до руйнівних наслідків у Збройних Силах.

Крім того, реформування Збройних Сил безпосередньо стосується і контингенту

військовослужбовців строкової служби, які як соціальна група мають власну специфіку.

3. Педагогізація навчально-виховного середовища ВВНЗ та введення змістових змін у процес підготовки майбутніх офіцерів до здійснення виховної діяльності; створення у військовому навчальному закладі виховуючого середовища.

4. Формування особистості майбутнього військового фахівця в активній військово-професійній виховній діяльності під час навчання у ВВНЗ.

Педагогізація навчально-виховного середовища ВВНЗ передбачає, насамперед, орієнтацію навчально-виховного процесу на підготовку не просто військового професіонала, а й організатора, педагога, психолога; у структурі діяльності офіцера присутні психолого-педагогічні знання, вміння й навички, які тісно переплітаються з військово-фаховими спеціальними ЗУНами [12-13]. Педагогізація освітнього процесу у військовому інституті полягає у тому, що весь зміст освіти має бути спрямований на формування нової парадигми професійного мислення офіцера, вираженої в усвідомлення комплексності своїх професійних функцій. Педагогізація освітнього середовища ВВНЗ є провідним чинником формування у військовому інституті *виховуючого середовища*, яке, на підставі наукового аналізу джерел, ми можемо окреслити як самоорганізовану відповідно до цілей виховання систему зовнішніх впливів на майбутніх офіцерів, яка детермінує організаційний порядок, спосіб життя, види діяльності курсантів, оцінку рівня їх готовності до виховної діяльності [14].

У комплексі педагогічних умов ми не випадково об'єднали третю та четверту педагогічні умови, оскільки вони відображають суттєві змістові характеристики навчально-виховного процесу у ВВНЗ з метою формування готовності майбутнього офіцера до організації виховної діяльності.

5. Системний моніторинг результатів процесу формування готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби з метою оцінки рівня сформованості готовності.

Як відомо, проблема зростання якості професійної підготовки військових фахівців

є однією з найсуттєвіших у системі військової освіти. Якість освіти формується всією системою – інституційною й позаінституційною. Проте інституційний компонент, представлений військовими навчальними закладами, виявляється найбільш здатним до формування готовності офіцера до здійснення виховної діяльності.

Моніторинг як новітня категорія сучасного менеджменту визначається в наукових дослідженнях як постійне спостереження за процесом чи явищем з метою виявлення його відповідності бажаному результату (І. Бестужев-Лада) [15]. Моніторингові дії дають можливість відстежувати ефективність процесу формування професійної готовності, тому саме моніторинг ліг в основу однієї з педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності. На підставі моніторингу нами визначено в дослідженні критерії та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби. Моніторингові дії дають можливість відстежити рівень інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, підкреслюють необхідність збору, збереження, обробки й поширення суттєвої наукової та навчальної інформації. Науковці [16, с.7] вирізняють такі головні види моніторингу в системі освіти:

- інформаційний, що використовувався нами для накопичення необхідних даних стосовно проблеми дослідження;

- фоновий, який дає можливість виявляти проблему сформованості рівня готовності до організації виховної діяльності до того, як вона стає проблемою управління навчальним процесом;

- проблемний, завдяки чому з'явилася можливість виявлення закономірностей, суттєвих для формування готовності до здійснення виховної діяльності майбутніми офіцерами;

- управлінський – на підставі чого було побудовано технологію формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби.

Важливим результатом реалізації моніторингових дій вважаємо також те, що завдяки моніторингу вдається відстежити,

Питання педагогіки

яким чином цілі навчально-виховного процесу (у нашому випадку – метою є формування відповідного рівня готовності майбутнього офіцера до організації виховної діяльності) розгортаються у його зміст. Тому внесення змін до змісту навчання й виховання майбутніх офіцерів може суттєво вплинути на ефективність в досягненні поставленої освітньої мети.

Системний моніторинг процесу формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності вміщує кілька базових компонентів: вивчення умов формування готовності, виявлення можливостей освітнього середовища у формуванні готовності до професійної діяльності і окреслення специфіки включення в цей процес усіх суб'єктів освітнього процесу (у нашому випадку – офіцерів, науково-педагогічних працівників ВВНЗ, військовослужбовців). У свою чергу, кожен з цих компонентів має внутрішню моніторингову специфіку. Так, наприклад, для визначення рівня готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності важливо відстежити рівень професійної підготовленості науково-педагогічних працівників ВВНЗ до створення у військовому інституті педагогізованого виховуючого середовища, тобто застосувати моніторингові дії до групи викладачів військового вищого навчального закладу. Важливим, на нашу думку, є також виявлення рівня вихованості курсантів-першокурсників задля визначення особливостей динаміки формування рівня готовності до організації виховної діяльності випускників.

Показниками ефективності процесу формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби, які можуть бути реалізовані в ході моніторингу, на нашу думку, мають стати такі:

- ступінь розвитку особистісних якостей майбутніх офіцерів-вихователів;
- ступінь забезпеченості єдності навчання та виховання у ході професійної підготовки майбутніх офіцерів;
- ступінь розвитку колективістського начала у формуванні професійної готовності

до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби;

- ступінь взаємозв'язку і взаємодії усіх суб'єктів виховної діяльності у ВВНЗ;
- ступінь доцільності взаємодії суб'єктів і об'єктів системи виховання;
- ступінь присутності виховного аспекту в організації різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів.

Висновок. Таким чином, у процесі дослідження нами виокремлено базові компоненти структури готовності майбутнього офіцера до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби – когнітивний, мотиваційно-ціннісний, поведінковий, рефлексивно-оцінний. Зазначена структура готовності знайшла своє відображення у сформульованих нами педагогічних умовах формування готовності майбутнього офіцера до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби: побудова навчально-виховного процесу у ВВНЗ з урахуванням вимог Болонського процесу до професійної готовності фахівця; врахування в процесі військово-професійної підготовки фахівців та формування їх готовності до організації виховної діяльності вимог реформування військової сфери; педагогізація навчально-виховного середовища ВВНЗ та введення змістових змін у процес підготовки майбутніх офіцерів до здійснення виховної діяльності; створення у військовому навчальному закладі виховуючого середовища; формування особистості майбутнього військового фахівця в активній військово-професійній виховній діяльності під час навчання у ВВНЗ; системний моніторинг результатів процесу формування готовності майбутніх офіцерів до виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби з метою оцінки рівня сформованості готовності.

Перспектива подальших досліджень пов'язується нами з розробкою структури готовності майбутнього офіцера до виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби.

Література

1. Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття» // Освіта. – Грудень 1993. – №44-46. – С. 12-18.
2. Видиш М.М. Педагогічні основи формування моральних взаємовідносин у колективі кафедри військового навчального закладу / М.М. Видиш : дис... канд. пед. наук : 20.02.02. – Хмельницький, 1999. – 236 с.
3. Грязнов І.О. Удосконалення індивідуальної виховної роботи командирів підрозділів Прикордонних військ України / І.О. Грязнов : дис... канд. пед. наук : 20.02.02. – Хмельницький, 1998. – 210 с.
4. Іщенко Д.В. Теорія і практика виховання слухачів вищих військових закладів у процесі навчання / Д.В. Іщенко : дис... д-ра пед. наук : 20.02.02. – Хмельницький, 1999. – 416 с.
5. Коцеруба Д.М. Шляхи та умови удосконалення виховання курсантів Національної академії Прикордонних військ України / Д.М. Коцеруба : дис... канд. пед. наук : 20.02.02. – Хмельницький, 2000. – 224 с.
6. Балашов В.О. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения / : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. – Хмельницький, 1996. – 263 с.
7. Грязнов І.О. Військова соціологія : [навчальний посібник] / І.О. Грязнов. – Хмельницький : Видавництво НАПВУ, 2001. – 167 с.
8. Радванський І.Г. Шляхи та педагогічні умови підготовки офіцерів внутрішніх військ до управлінської діяльності у вищих військових навчальних закладах / І.Г. Радванський : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Нац. акад. Прикордонних військ України. – Хмельницький, 2000. – 18 с.
9. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. — К. : Політехніка, 2003. — 200с.
10. Кортенко В. А. Характерні властивості європейської інтеграційної моделі вищої освіти та питання гармонізації з нею системи підготовки військових кадрів / В. А. Кортенко, І. В. Тхоржевський // Військова освіта. – 2005. – № 1(15). – С. 147–159.
11. Севрук І.І. Філософія сучасної військової освіти: завдання та освітні технології / І.І. Севрук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu/Filos/2009_29/7.html
12. Гамула І. Особливості реформування системи вищої військової освіти відповідно до вимог Болонського процесу / І. Гамула // Вища освіта України. — 2006. — № 3. — С. 60—64.
13. Ягупов В.В. Теорія та методика військового навчання : [монографія] / В.В. Ягупов. — К.: Тандем, 2000. — 532 с.
14. Барышников Н.Е. Образовательное учреждение как воспитатель: воспитывающая среда, воспитательная система, воспитательное пространство / Н.Е. Барышников. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.wiki.vladimir.i-edu.ru/images/7/7a.doc>
15. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование : [курс лекций] / И.В. Бестужев-Лада, Г.А. Наместникова. – М.: Педагогическое общество России, 2005. – 454 с.
16. Трубина И.И. Системный мониторинг качества образования как информационная основа управления общеобразовательным учреждением / И. И. Трубина : дисс ... канд. пед. наук : 13.00.02 – М., 2005. – 239 с.